

Vann som økende konfliktfaktor internasjonalt

Av Arne Walther

Arne Walther er ekspedisjonssjef i Ressurs- og miljøavdelingen, Utenriksdepartementet

Innlegg på seminar 22. mars 2000

Når jordens befolkning øker så raskt som den gjør, når landbruket blir mer og mer intensivt, når byene blir større, når urbaniseringsgraden øker, ja da legges også økende press på verdens vannressurser.

Vi bruker mer og mer vann. Verdens totale forbruk av vann er blitt seksdoblet i løpet av de siste hundre år. Men hver femte menneske på jorden har ikke tilgang til rent drikkevann. Vannmangel er hovedårsak til underernæring hos 15% av jordens befolkning. Hele 80% av sykdom og død i utviklingslandene skyldes manglende tilgang til rent vann og mangler i vannforvaltningen. Halvparten av verdens våtmarker gikk tapt i det århundre vi har bak oss. Forurensning og økt utslipp av klimagasser påvirker også vannstand og økologi.

Det er grunn til å være bekymret. Det vil være en hovedutfordring i dette nye århundre å sikre at folk får tilgang til rent vann og pålitelig vannforsyning. Bærekraftig forvaltning og rettferdig fordeling av vannressurser fortjener større oppmerksomhet lokalt, regionalt og globalt.

Vann som økonomisk, økologisk og sosialt gode ble grundig belyst under Rio-konferansen i 1992 og senere i FNs kommisjon for bærekraftig utvikling. Senere i dag i Haag avsluttes Verdens vannforum og en ministerkonferanse om vannsikkerhet. Forumet samlet fire tusen mennesker fra hele verden. Ministre fra mer enn 100 land slutter seg om noen timer til en erklæring om vannsikkerhet. Ministererklæringen vil ventelig fokusere på behovet for god vannforvaltning og bedre utnyttelse av eksisterende ressurser som en forutsetning for bekjempelse av fattigdom. Den vil oppfordre til tiltak for økt vannsikkerhet og samarbeid om delte ressurser.

Jeg vil gjerne gi honnør til Norsk vannforening, Norske Sivilingeniørers Forening og Norsk Hydrologiråd for at de markerer Verdens vanddag ved å arrangere seminar også i år, denne gang på temaet "Vannets verdi i globalt perspektiv".

Spørsmål knyttet til jordens vannressurser interesser oss i Utenriksdepartementet av mange grunner. På seminaret i fjor gjennomgikk Olav Kjørven, daværende politisk rådgiver for Utviklings- og menneskerettighetsministe-

ren, vannrelaterte temaer som Utenriksdepartementet har ansvaret for. Jeg vet at tidligere statssekretær Leiv Lunde så fram til å delta på årets seminar. Som følge av regjeringsskiftet representerer jeg UD i stedet.

Vann som nøkkel til fredelig og bærekraftig utvikling

Det kan være mange grunner til konflikt mellom stater - det kan være økonomiske, ideologiske og politiske grunner, kamp om strategiske ressurser, religion og etniske grunner og uavklarte grensespørsmål. Kampen om knappe vannressurser kan også være det, både i seg selv og som en faktor som skjerper andre grunnleggende motsetninger. Våre samfunn fungerer ikke uten vann. Og vi mennesker overlever heller ikke uten vann.

Men vann er ikke bare noe som kan være konfliktskapende eller konfliktskjerpende. Samarbeid om vann kan også styrke grunnlaget for bredere samarbeid politisk og økonomisk. Det er derfor utenrikspolitisk viktig å se det potensial for slik bredere samarbeid som ligger i bærekraftig bruk av grenseoverskridende vannressurser og rettferdig fordeling av verdier som vannet gir. I verdens fattige regioner er bedre utnyttelse av vann en forutsetning for utvikling og bekjempelse av fattigdom. Vann er en viktig nøkkel til fredelig og bærekraftig utvikling.

Det er derfor sterke insentiver for felles forvaltning og samarbeid om grenseoverskridende vannforekomster. Der- som stater samarbeider om felles vann-

ressurser er utviklingspotensialet stort. Utviklingsrettet vannsamarbeid bidrar til fredelig og stabilt samarbeid i videre forstand også i regioner som tradisjonelt preges av konflikter. Mangel på samarbeid, rovdrift og forurensning svekker grunnlaget for regional utvikling og kan være konfliktskapende.

Samarbeidet om Rhinen er et godt europeiske eksempel på at konfliktpotensialet knyttet til vann kan snus til positiv utvikling for alle involverte parter ved god forvaltning av felles ressurser. Også i andre deler av verden er det etablert samarbeidsprosesser som gitt håp for fremtiden. Norge støtter gjennom utviklingsbistanden slike regionale prosesser i Midtøsten, Asia, Latin-Amerika og Afrika.

Norges internasjonale engasjement

Når vi på norsk side legger vekt på å delta i internasjonalt samarbeid relatert til vannressursforvaltning er det ut fra spesielle nasjonale forutsetninger. Vi har på den ene siden ingen erfaringer fra vannkonflikter med naboland og har heller ikke vannknapphet. Vi deler i begrenset grad vannressurser med våre naboland og det er inngått avtaler for forvaltningen av grenseelvene.

På den annen side, har Norge store vannressurser. Vi har utviklet en særskilt kompetanse når det gjelder vannkraft og vannressursforvaltning. Vi har et meget godt utviklet forvaltningssystem som kan ha interessant overføringsverdi også i andre deler av verden. Vårt internasjonale engasjement når det gjelder vannressursforvaltning er omfattende

de både når det gjelder utviklingsbi-stand og i forhold til arbeidet med å utvikle folkeretten og internasjonale standarder.

Norge er pådriver for å få bedre internasjonale rammebetingelser bl.a. ved arbeidet med å styrke miljøkonvensjoner som Konvensjonen om biologisk mangfold og Klimakonvensjonen. Jeg vil også fremheve arbeidet for FNs konvensjon om internasjonale vassdrag av 1997. Denne konvensjonen inkorporerer viktige prinsipper fra Agenda 21 og forplikter partene til å delta i forvaltningen av vannressursene sammen med de andre elvebreddstatene. Konvensjonen har imidlertid ennå ikke trådt i kraft. Flere stater må ratifisere den. Norge var blant de første land til å tiltre konvensjonen. Den gir etter vårt syn et godt internasjonalt rammeverk for grenseoverskridende strategier og tiltak.

Viktig internasjonalt rammeverk for Norge er også ECE-konvensjonen om grenseoverskridende vassdrag og innsjøer. Dessuten har EU flere direktiver på vann som er innlemmet i EØS-avtalen.

Vi har gjennom vårt samarbeid med utviklingsland et omfattende engasjement i ulike vanninitiativ og aktiviteter. Mottakeransvar har en sentral plass i norsk utviklingspolitikk. På 1970 og 1980-tallet bidro Norge med betydelige midler til utbygging og forbedring av vannforsyning i utviklingsland. Dette er grunnleggende nødvendig infrastruktur og et viktig ledd i fattigdomsbekjempelsen. I de senere år har vår støtte til integrert vannressursforvaltning økt kraftig.

En forutsetning for regionalt ressursforvaltningssamarbeid er at statene som er involvert har tilstrekkelig kompetanse og fungerende institusjoner på nasjonalt nivå. Derfor vektlegger vi i vårt bilaterale bistandssamarbeid kompetanse- og institusjonsbygging innen vannkraft og vannressursforvaltning. Faglig og teknisk samarbeid regionalt er tillitsskapende og viktig også fordi det har konfliktforebyggende dimensjoner. Norges innsats innen vannressursforvaltning i konfliktfylte områder base-res på en tilnærming der både de faglige og utenriks- og utviklingspolitiske dimensjoner ses i sammenheng.

La meg kort nevne noen viktige regionale samarbeidsprosesser som Norge støtter opp om.

Midtøsten

Fordelingen av knappe vannressurser er et av de vanskeligste gjenstående temaer i fredsforhandlingene mellom palestinerne og Israel. Det er et stort overforbruk av vann i regionen. Det er nødvendig å avklare fordelingen og forvaltningen av eksisterende vannkilder.

Norge har siden 1994 prioritert støtte til vannsektoren i Det palestinske området og til oppbyggingen av Den palestinske vannmyndigheten (Palestinian Water Authority). Det arbeides med et juridisk lovverk som skal ligge til grunn for forvaltningen av knappe vannressurser, prising av vann og rollefordelingen innen forvaltningen. Støtten til denne sektoren vil fortsette, og bl. a. bestå i å utvikle strategier.

Det multilaterale sporet av fredsprosessen, som går parallelt med de bila-

terale forhandlingene, tok til i 1991-92. Den bilaterale prosessen fokuserer på politiske spørsmål som territorial kontroll, suverenitet, grenser, sikkerhet og palestineres politiske rettigheter. Den multilaterale prosessen fokuserer på spørsmål som er relevante over landegrensene. Det dreier seg om økonomiske spørsmål, vann, flyktninger, miljø og nedrustning. Disse er viktige for regional stabilitet og utvikling på lang sikt. Målet for arbeidet på vann er å initiere samarbeid på vannrelaterte spørsmål gjennom tillitskapende tiltak og felles tiltak for å redusere den regionale vannmangel. Disse tiltakene har ført til økt vilje til å utveksle sensitive vanndata og til å løse den regionale vannkonflikten.

Det sørlige Afrika

Norge har et omfattende engasjement i Afrika, gjennom NORAD, når det gjelder vannrelaterte aktiviteter. Fokus er særlig på vannressursforvaltning, vannforsyning og vannkraft. Vann er en svært knapp ressurs i deler av Det sørlige Afrika. Store deler av befolkningen har ikke adgang til sikkert vann og sanitærinstallasjoner. Konsekvensen er hyppig forekomst av en rekke sykdommer. Presset på vannressursene vil bli forsterket i årene fremover som følge av befolkningsvekst, økonomisk vekst og økt urbanisering.

Det sørlige Afrika har en rekke grenseoverskridende vassdrag. Det er etablert felles myndighet for flere elver (Cunene, Okavango og Zambezi). Utviklingsfellesskapet for Det sørlige Afrika, SADC, har inngått en avtale om

forvaltningen av internasjonale vassdrag som gir et godt grunnlag for styrket regionalt samarbeid. Her har Norge støttet arbeidet med en forvaltningsplan for Zambezi-vassdraget med sikte på en samlet forvaltning som kan ivareta de berørte lands interesser. Vi støtter også SADCs omfattende vannressursplan.

Nilen-området

Politisk ustabilitet og konflikter har preget områdene rundt Nilen. Bortsett fra Egypt er elvebreddstatene blant de aller fattigste landene i verden. Elvebreddstatene i området har siden 1992 hatt et teknisk samarbeid om forvaltningen av Nilens vannressurser. De inngikk i fjor for første gang et politisk samarbeid basert på en felles politisk visjon om forvaltning av ressursene. Nilen-initiativet danner nå et lovende institusjonelt rammeverk og ble presentert offentlig under den pågående vannkonferansen i Haag. Denne samarbeidsprosessen har styrket tillitsforholdet mellom elvebreddsstatene og gir håp om store utviklingsgevinster. Men risikoen for å mislykkes er også til stede gitt de vanskelige politiske samarbeidsforholdene i regionen.

Norge ønsker å støtte positivt opp om integrasjon og fredelig utvikling i Nilen-området og inngikk i fjor en avtale med Verdensbanken om dette. Vi har nå en dialog med partene i regionen og Verdensbanken med sikte på å konkretisere aktuelle samarbeidsområder på sikt. Slike samarbeidstiltak vil dessuten kunne ha en positiv innvirkning på fredsprosessen i Sudan, som i

dag er svært viktig for å sikre regional stabilitet som grunnlag for økonomisk og sosial utvikling.

Noen prinsipper

La meg oppsummere ved å nevne noen prinsipper for Norges utviklingspolitiske samarbeid når det gjelder vannressurser:

- I et politisk vanskelig samarbeidsklima vil det være nødvendig å fokusere på samarbeidsaktiviteter som er praktisk gjennomførbare og med gevinstpotensiale for alle de regionale partene.
- Norges rolle som faglig og økonomisk bidragsyter og støttespiller for de ulike regionale prosessene må bli definert i dialog med partene i de aktuelle stater i området.
- Vi bør legge vekt på å bidra på fagområder der vi har spisskompetanse og velutviklede nasjonale systemer. En må søke en integrert tilnærming og se de faglige og politiske dimensjoner i en sammenheng.

Helt til slutt

I motsetning til dere, er jeg ny på dette fagområdet. Jo mer jeg prøver å sette meg inn i det, klarere fremstår det for meg hvor viktige de globale utfordringer knyttet til vann er. Hvis bærekraf-

ug forvaltning og rettferdig fordeling av vannressursene *ikke* får større oppmerksomhet lokalt, regionalt og globalt, vil i år 2025 etter et business-as-usual-scenario leve i en verden, der:

- i) de fornybare vannressurser på verdensbasis målt per capita vil ha gått ned med en fjerdedel i forhold til dagens nivå,
- ii) tre milliarder mennesker vil lide av vannmangel,
- iii) halve jordens befolkning vil leve i land der over 40% av vannet går til industrielle formål,
- iv) store deler av verdens tradisjonelle vannressurser vil fremdeles befinne seg langt fra befolkningstette områder,
- v) konflikter rundt vann og vannforvaltning i og mellom land vil bli hyppigere og mer alvorlige.

I følge seminarprogrammet er tema for mitt innlegg “Vann som økende *konfliktfaktor* internasjonalt”. Som dere sikkert vet, benytter vi i Utenriksdepartement enhver anledning til å snu internasjonal konflikt til internasjonalt samarbeid. Det bør derfor ikke overraske at jeg på Verdens vanndag når det kommer til stykket velger å snakke om “Vann som økende *samarbeidsfaktor* internasjonalt” i stedet for å fokusere på konflikt.